
CO₂ -Managementplan
Ministerie van EZK en LNV
In het kader van de CO₂-Prestatieladder
april 2023

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	3
2.	Stuurcyclus CO2-management	4
2.4	Organisatie	4
2.5	Afbakening van de organisatie	4
2.6	PDCA cyclus	5
2.4.	Verantwoordelijkheden en sturingslijnen	5
2.4.1.	Opdrachtgever en coördinatie	5
2.4.2.	Community verduurzaming bedrijfsvoering	5
2.4.3.	Verantwoordelijkheden	6
2.5	Data en monitoring	7
3.	CO ₂ -footprint basisjaar 2019 (Invalshoek A: Inzicht)	7
3.1	CO ₂ -footprint total EZK/LNV 2019	8
3.2	CO ₂ -footprint EZK	9
3.3	CO ₂ -footprint LNV	10
3.4	CO ₂ -footprint naar dienstonderdeel	10
4.	Ambitie en CO ₂ -reductiedoelstellingen (invalshoek B: Reductie)	11
4.1	Ambitie EZK en LNV	11
4.2	Doelen EZK en LNV	12
4.3.	Overzicht reductiemaatregelen	13
5.	Communicatie(Invalshoek C Transparantie)	15
6.	Initiatieven (Invalshoek D: Participatie)	16
	Bijlage A – Energiebeoordeling	17
	Bijlage B - Footprints basisjaar 2019 – 2022 per dienstonderdeel	18
	Bijlage C- Activiteitenbeschrijving	19

1. Inleiding

Ingegeven door het Klimaatakkoord hoofdstuk D10, en als onderdeel van het concernbrede Manifest verduurzaming bedrijfsvoering (Manifest) zijn het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) en het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) in 2020 gestart met de implementatie van de CO₂-Prestatieladder op trede 3. Trede 3 is het gebruikelijke instapniveau van de prestatieladder. Hierdoor kregen EZK en LNV inzicht in de (grootste bronnen van) CO₂-uitstoot van hun bedrijfsvoering. Dit betreft de uitstoot als gevolg van energie en zakelijke mobiliteit. In 2021 zijn beide ministeries op trede 3 gecertificeerd. Voor het doorgroeien naar treden 4 en 5 op de Ladder wordt ook de inkoopketen en het effect van beleid op de CO₂-uitstoot meegenomen. In dit gehele proces wordt nauw samengewerkt met alle diensten en agentschappen; de community verduurzaming bedrijfsvoering (Community). In 2022 is de organisatorische grens van EZK conform de normering van de CO₂-prestatieladder gewijzigd. RVO is in 2021 zelfstandig gestart met het doorgroeien naar trede 4 en heeft het certificaat op trede 4 behaald in 2022. Als gevolg hiervan vallen zij nu buiten de organisatorische grens van EZK. RVO heeft een zelfstandige rapportage verplichting ten opzichte van de overige onderdelen van het concern EZK. Hun data wordt daarom niet meegenomen in dit CO₂-managementplan. Vanaf 2022 valt, als gevolg van een kabinetsbesluit, de uitvoeringsorganisatie Nationaal Coördinator Groningen (NCG) binnen de organisatorische grens van EZK. De NCG wordt met terugwerkende kracht meegenomen in de CO₂-footprint van EZK omdat zij onder de verantwoordelijkheid vallen van EZK (daarvoor onder BZK).

De CO₂-Prestatieladder biedt als instrument een belangrijke basis voor het realiseren van de CO₂-reductiedoelen van EZK en LNV. In dit CO₂-managementplan worden deze doelen, de CO₂-footprint van het basisjaar en de geplande maatregelen van EZK en LNV in beeld gebracht. Daarnaast rapporteren we halfjaarlijks over de voortgang van de footprint en de maatregelen, waaronder een keer per jaar in ons Duurzaamheidsverslag. Hiermee wordt invulling gegeven aan de eisen van de CO₂-Prestatieladder en wordt op een structurele wijze gewerkt aan het verduurzamen van de eigen bedrijfsvoering.

De afgelopen jaren waren door de wereldwijde coronacrisis ongewoon, dat was terug te zien in een veel lagere footprint (gemiddeld 40% lager). Het jaar 2022 is (sinds ons basisjaar 2019) het eerste jaar waarop we weer voortgang meten zonder de directe invloed van COVID-19. In 2022 hebben we een scherper beeld gekregen van waar we nu staan en kunnen we weer voorzichtig conclusies trekken over de voortgang op de doelstellingen. Meer informatie hierover is te lezen in het Duurzaamheidsverslag 2022 dat in mei is gepubliceerd. Dit CO₂-managementplan wordt jaarlijks bijgewerkt en gecommuniceerd.

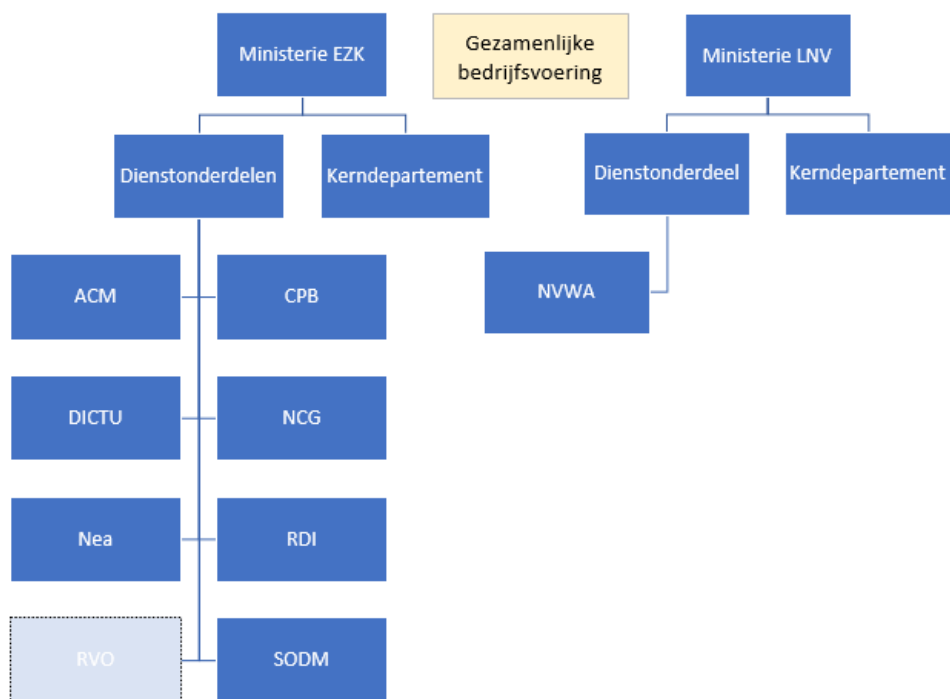
2. Stuurcyclus CO₂-management

2.4 Organisatie

De Ministeries van Economische Zaken en Klimaat (EZK) en Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) hebben een belangrijke opdracht bij het realiseren van de verduurzaming van Nederland. Zo is EZK (incl. RVO) met ruim 10342 medewerkers (fte) verantwoordelijk voor onder andere de klimaat- en energietransitie en zet LNV met 3795 medewerkers (fte) in op versterking van onze natuur en leefomgeving, in samenhang met de verduurzaming van de landbouw. Alle Ministeries hebben een voorbeeldrol naar Nederland. Deze voorbeeldrol staat beschreven in het laatste hoofdstuk D10 van het Klimaatakkoord met als hoofddoel een klimaatneutrale bedrijfsvoering in 2030.

2.5 Afbakening van de organisatie

De CO₂-Prestatieladder op niveau 3 richt zich op de CO₂-uitstoot van het energiegebruik van de eigen organisatie en de uitstoot van zakelijk reizen. Voorafgaand is gekeken welke onderdelen van EZK en LNV binnen de scope van de CO₂-Prestatieladder worden meegenomen (zie onderstaand organogram). Vanaf 2021 valt RVO buiten de scope van EZK en LNV en vanaf 2022 is een nieuw dienstonderdeel de Nationaal Coördinator Groningen (NCG) toegevoegd als gevolg van een ministerieel besluit. De organisatorische grens is hierdoor opnieuw vastgesteld in het Bedrijfsvoeringsoverleg van november 2022.

Figuur 1 Organisatieonderdelen Ministerie EZK en LNV voor de CO₂-Prestatieladder

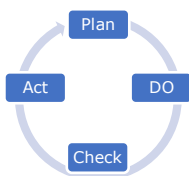
2.6 PDCA cyclus

De CO₂-prestatieladder introduceert vier invalshoeken voor het interne CO₂-reductiebeleid:

1. Invalshoek A : Inzicht
2. Invalshoek B : Reductie
3. Invalshoek C : Transparantie
4. Invalshoek D : Participatie

Binnen de stuurcyclus van het CO₂-managementsysteem wordt de Deming-circle gevolgd om continue verbetering te borgen. In de fases van de cyclus zullen de volgende activiteiten worden uitgevoerd:

Plan	Beleidsdoelstellingen vastleggen, keuze maken voor CO ₂ -reductiemaatregelen en deelname aan initiatieven
Do	Uitvoeren van de plannen die gemaakt zijn in de vorige fase
Check	Controleren of de plannen op de juiste manier zijn uitgevoerd. CO ₂ -footprint en emissie-inventarisopstellen en periodieke rapportage schrijven
Act	Beleed waar nodig bijstellen en bijsturen op maatregelen en doelstellingen; documenten overeenkomstig actualiseren

Figuur 1. Stuurcyclus

2.4. Verantwoordelijkheden en sturingslijnen

2.4.1. Opdrachtgever en coördinatie

Het Bedrijfsvoeringsoverleg (BO) is opdrachtgever voor de verduurzaming van de bedrijfsvoering van beide concerns en eindverantwoordelijk voor het behalen van de CO₂-reductiedoelen. De verduurzaming van de bedrijfsvoering staat periodiek op de agenda in het BO maar ook bij elk eigen Management Team (MT) waarbij ieder dienstonderdeel van EZK en LNV de rijksbrede doelen vertaald naar hun eigen bedrijfsvoering en een vast aanspreekpunt faciliteert voor duurzaamheid. Deze vaste aanspreekpunten vormen samen de community verduurzaming bedrijfsvoering EZK en LNV.

De community verduurzaming bedrijfsvoering komt een aantal keer per jaar bij elkaar om de voortgang te bespreken. Vanuit het kernteam verduurzaming bedrijfsvoering EZK/LNV binnen de Directie Informatievoorziening, wordt het proces gecoördineerd waarbij de stuurcyclus periodiek doorlopen wordt. Het team ondersteunt beide concerns en het BO. De primaire verantwoordelijkheid voor het uitvoeren van de maatregelen ligt bij de individuele onderdelen, diensten en agentschappen.

2.4.2. Community verduurzaming bedrijfsvoering

EZK en LNV bestaan uit verschillende organisaties (kerndepartementen, diensten en agentschappen). Alle organisatieonderdelen binnen EZK en LNV werken samen aan de verduurzamingsopgave en vormen samen de community verduurzaming bedrijfsvoering EZK en LNV. De organisatieonderdelen werken samen, delen kennis en kunde met elkaar en monitoren de totale voortgang. Het is een gezamenlijke aanpak, gecombineerd, met individuele verantwoordelijkheid binnen het eigen dienstonderdeel. Voor de drie grootste bronnen van uitstoot, wagenpark, energie en ook voor vliegreizen zijn verschillende werkgroepen opgericht in combinatie met de werkgroep Anders Reizen. In de werkgroepen zijn de relevante diensten uit de community verduurzaming bedrijfsvoering vertegenwoordigd. De diensten die het meest bijdragen aan elk van deze categorieën hebben zitting in de betreffende werkgroep(en). De community bepaalt gezamenlijk de te nemen maatregelen en scherpen deze waar nodig aan. In 2021 zijn vanuit de werkgroepen twee maatregelen met succes uitgevoerd. Ten behoeve van het verminderen van vliegreizen hebben EZK en LNV een gezamenlijke ambitie vastgesteld om structureel 25% minder uit te stoten als gevolg van onze zakelijke vluchten ten opzichte van 2019. Deze ambitie en het bijbehorende afwegingskader is in 2021 door de Bestuursraad goedgekeurd. Ook heeft de NVWA een groot deel van hun grijze stroom vergroend door voor een aantal panden Nederlandse Garanties van Oorsprong in te kopen. In samenwerking met de community wordt het komend jaar de uitvoering van de vastgestelde maatregelen gemonitord en bestaande en nieuwe maatregelen verder uitgewerkt.

Binnen EZK en LNV maken we de verbinding tussen de verduurzaming van de Bedrijfsvoering en onze beleidsdirecties in twee werkgroepen (één binnen EZK en één binnen LNV). Hierin zijn beleidsmakers en medewerkers van de bedrijfsvoering en inkoop actief. Onderwerpen zoals het vergroten van het aandeel hernieuwbare energie of de vertaling van het beleid op de eiwittransitie in de catering komen aan bod.

Naast het delen van kennis en ervaringen binnen de eigen organisatie, zijn er werkgroepen buiten de eigen ministeries actief of sluiten collega's van andere ministeries soms aan bij onze werkgroepen. Er wordt ook deelgenomen aan verschillende rijksbrede initiatieven en werkgroepen zoals de community of practice van de CO₂-prestatieladder, werkgroep data duurzame bedrijfsvoering. Daarnaast werken we samen met het rijksbrede team die de verduurzaming binnen de Rijksoverheid coördineert (Team Denk Doe Duurzaam).

2.4.3. Verantwoordelijkheden

Het kernteam CO₂-Prestatieladder, onderdeel van het team verduurzaming bedrijfsvoering binnen de Directie Informatievoorziening, is verantwoordelijk voor de coördinatie van het proces van de CO₂-prestatieladder. Zij ondersteunen hierbij de dienstonderdelen van de concerns EZK en LNV die verantwoordelijk zijn voor de verduurzaming van hun eigen onderdelen. Het kernteam verduurzaming informeert en adviseert het Bedrijfsvoeringsoverleg over de voortgang op de verduurzaming van alle onderdelen en het proces van de CO₂-prestatieladder. De stuurcyclus wordt periodiek doorlopen en alle documenten worden door het kernteam up-to-date gehouden.

Verantwoordelijkheden voor maatregelen bij de diensten (gezamenlijk onderdeel van de community verduurzaming bedrijfsvoering EZK/LNV):

RDI (voormalig AT)	Annet Schukken
ACM	Naomi Hofland
CPB	Sabine Hoff
DICTU	Peter Hetjes
EZK/ LNV kern	Majella Hinkenkemper
Nea	Linda Eleveld
NVWA	Hans Kramer
NCG	Jasmijn Lodewijk
SodM	Sandy Vissers

Een activiteitenbeschrijving van de verschillende fases in de stuurcyclus en verantwoordelijken staat in de derde bijlage.

Naast de rol van het BO is er ook periodiek een eigenaarsgesprek tussen de PSG en de diensten en agentschappen. Hierbij staat duurzaamheid vast op de agenda, mede ingegeven door het feit dat duurzaamheid is opgenomen in de jaarlijkse managementaanschrijving en dus een verplicht onderdeel is van de jaarplannen en cycli. Het kernteam CO₂-Prestatieladder levert annotaties aan voor dit gesprek.

2.5 Data en monitoring

Alles valt of staat met goede data en monitoring. ‘Meten is weten’. Alleen met de juiste gegevens kunnen maatregelen worden genomen en keuzes gemaakt om de doelstelling te bereiken. Door te meten wordt gemonitord hoe ver EZK en LNV zijn in de realisatie van de ambities, en kunnen deze betrouwbare feiten ook worden gebruikt in de communicatie. De invoering van de CO₂-Prestatieladder is hierbij een belangrijk instrument voor EZK en LNV.

Op operationeel vlak is de ontwikkeling van een duurzaam dashboard gestart om beter te kunnen monitoren of de acties de gewenste resultaten opleveren. Het dashboard heeft in 2021 de KPI vliegen opgeleverd waarmee de diensten kunnen sturen op de vastgestelde maatregel 25% reductie op de CO₂-uitstoot van 2019. In 2022 is het dashboard uitgebreid met een aantal KPI's; dienstreizen privé auto, woon-werkverkeer privé auto en internationale treinreizen. Deze KPI's in het dashboard dragen bij aan een betere monitoring op de CO₂-reductie veroorzaakt door zakelijke mobiliteit. Ook hebben we nu meer inzicht in de naleving van de CAO-afspraken dat de medewerker per trein reist bij een reistijd per trein van 8 uur of minder. In 2023 zal KPI energie worden voorbereid voor opname in het dashboard.

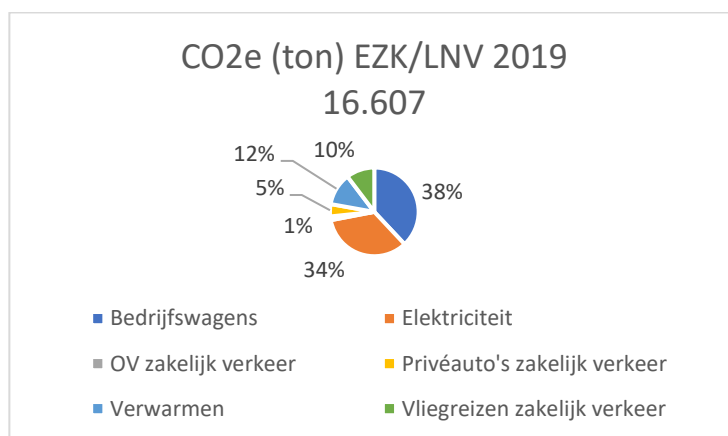
Omdat in 2021 is besloten dat ieder ministerie de CO₂-prestatieladder invoert om hun CO₂-reductiebeleid goed vorm te geven is het makkelijker om data met elkaar te vergelijken, kunnen ministeries zich aan elkaar meten en beter ervaringen en kennis uitwisselen. Iedereen spreekt dezelfde taal en in onderling overleg wordt meer eenduidigheid verkregen over de definities en op een soortgelijke manier gerapporteerd over de prestaties. Samenwerking op dit vlak wordt vormgegeven door verschillende interdepartementale werkgroepen over data, KPI's en tooling en de Community of Practice van de CO₂-prestatieladder.

3. CO₂-footprint basisjaar 2019 (Invalshoek A: Inzicht)

De basis voor de CO₂-Managementrapportage is het berekenen van de CO₂-uitstoot van de eigen organisatie en daarmee het vaststellen van de CO₂-footprint. Deze is voor het eerst in 2019 voor beide concerns opgesteld. Het jaar 2019 is het basisjaar voor beide concerns en dient als nulmeting voor het CO₂-beleid conform de systematiek van de CO₂-Prestatieladder. In verband met organisatorische wijzigingen is de footprint met terugwerkende kracht tot en met het basisjaar 2019 aangepast.

3.1 CO₂-footprint total EZK/LNV 2019

De CO₂-footprint omvat alle directe uitstoot door het eigen brandstofverbruik, verwarming, het elektriciteitsverbruik en zakelijke reizen (exclusief woon-werkverkeer). De CO₂-footprint van LNV en EZK samen bedroeg in 2019 16.607 ton CO₂.¹ Daarmee vallen EZK en LNV in de categorie 'Groot' van de CO₂-Prestatieladder. Van de totale uitstoot valt 46% (7.575 ton) in Scope1, 38% (6.349 ton) in Scope 2 en 16% (2.683) in het zakelijke reizen deel van Scope 3.

Figuur 2: CO₂-footprint EZK en LNV, 2019 (bron Smartrackers)

Voor beide concerns samen geldt dat de meeste CO₂-uitstoot veroorzaakt wordt door:

1. Bedrijfswagens (wagenpark)
2. Elektriciteit
3. Verwarmen

In de footprint 2019 van EZK en LNV is 44% van het totale stroomverbruik groen (56.107 GJ). Alle groene stroombronnen krijgen certificaten die aantonen dat ze groene stroom produceren. Voor elke geproduceerde MWh hernieuwbare elektriciteit wordt een certificaat uitgegeven, een Garantie van Oorsprong (GVO). Het moet voor de CO₂-prestatieladder aantoonbaar zijn dat je groene stroom ook daadwerkelijk groene stroom is. Dit is aantoonbaar met Nederlandse GVO's die uitgegeven worden door [CertiQ](#). Deze groene stroom (onderbouwd met GVO's) wordt door de CO₂-Prestatieladder als groen gerekend met 0 CO₂-uitstoot.

In onderstaand overzicht is de CO₂-uitstoot per organisatie(onderdeel) en FTE opgenomen. Ook is ter vergelijking de uitstoot van een aantal andere organisaties opgenomen. NB: de gegevens in onderstaande tabel zijn niet bedoeld als waarde-oordeel.

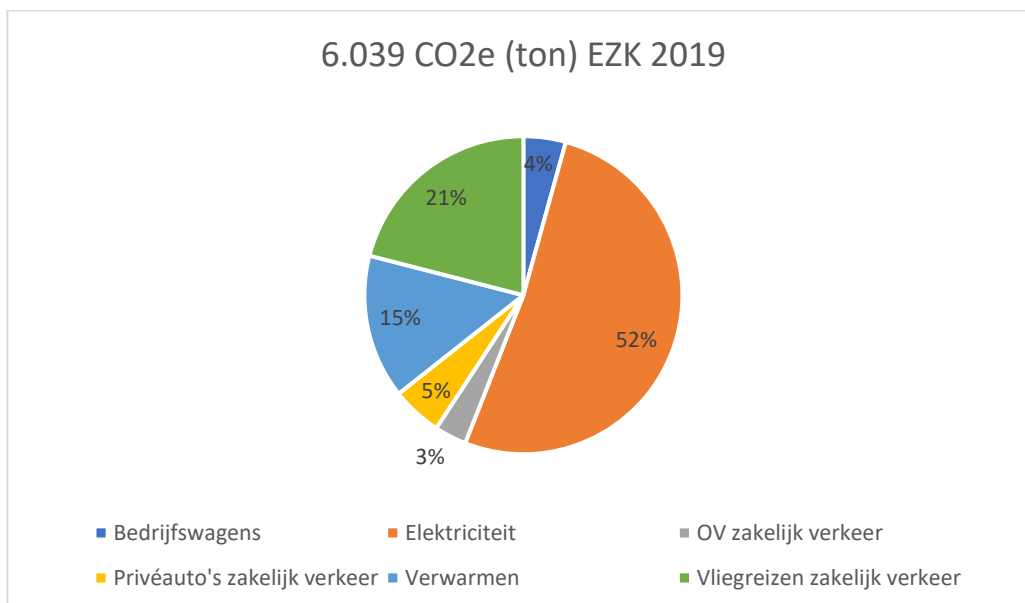

EZK en LNV			
Organisatie	ton CO ₂ in 2019	FTE	ton CO ₂ per FTE
EZK kern	1.361	1.415	0,96
LNV kern	473	519	0,91
NVWA	10.095	2.436	4,14
NCG	702	210	3,34
DICTU	2912	799	3,64
RDI	453	305	1,48
SodM	305	94	3,24
ACM	237	566	0,42
CPB	43	131	0,33
NEa	26	59	0,44
Vergelijkbare organisaties			
RVO	9.067	4217	2,15
RWS*	97.187	8.866	10,96
IenW kern	1.390	1.587	0,88
ILT	557	1.103	0,50
KNMI	999	364	2,74
PBL	264	223	1,18
VWS kern	1.188	1293	0,92

*(inclusief energiegebruik (vaar)wegennet en Rijksrederij)

3.2 CO₂-footprint EZK

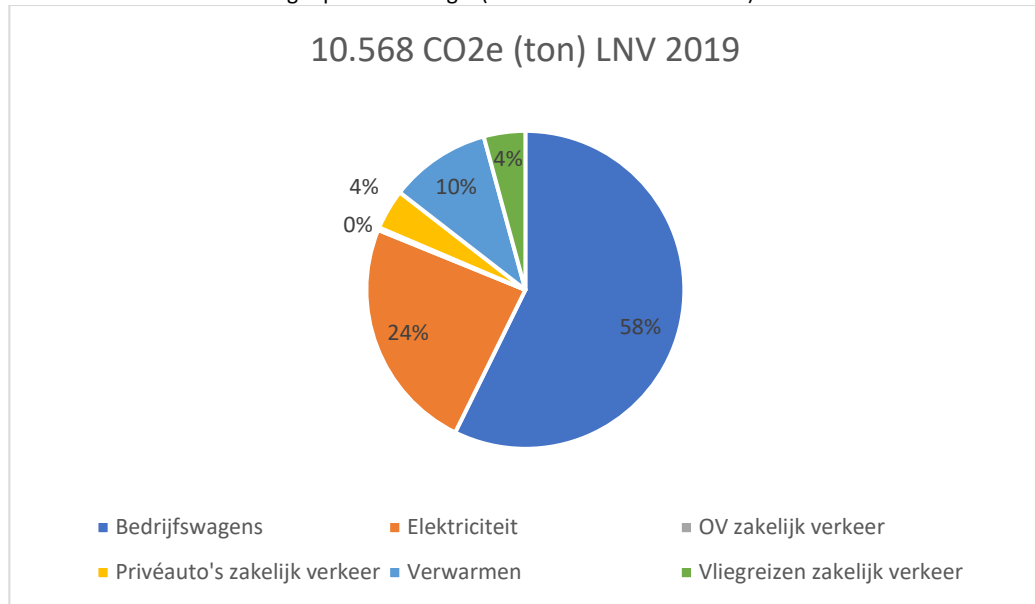
Als wordt ingezoomd op de afzonderlijke ministeries geeft dat voor EZK, in figuur 3, de volgende verdeling waarbij energie (elektriciteit en verwarmen) en vliegreizen de belangrijkste bronnen van uitstoot zijn.

Figuur 3: CO₂-footprint EZK, 2019 (bron: Smarttrackers) 6.039 ton CO₂)

3.3 CO₂-footprint LNV

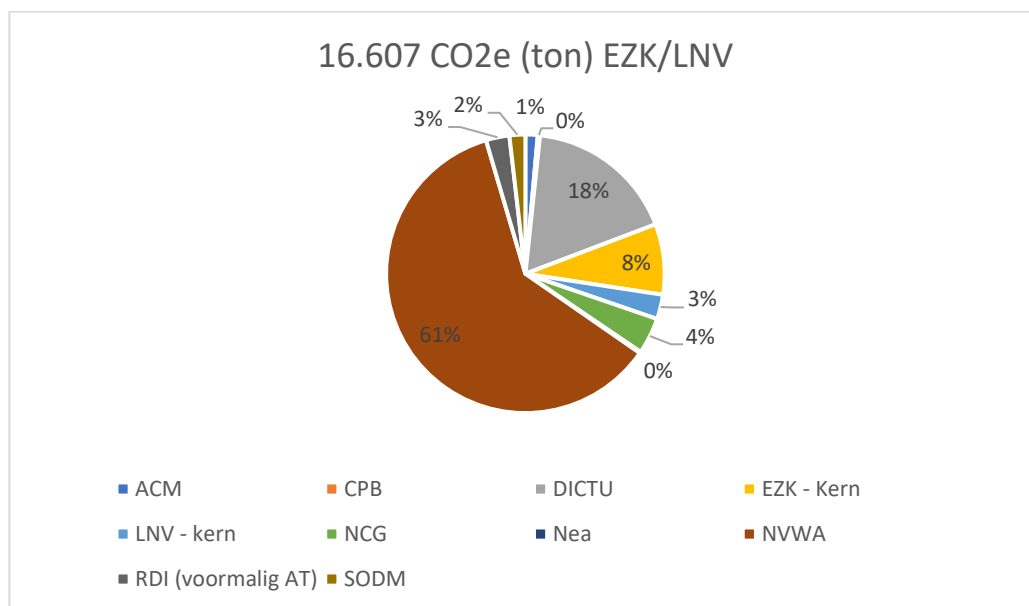
Voor LNV is de veroorzaakte CO₂-uitstoot in 2019 verdeeld zoals te zien in figuur 4, met als grootste bronnen van uitstoot het wagenpark en energie (elektriciteit en verwarmen).

Figuur 4: CO₂-footprint LNV, 2019 (bron: Smarttrackers)

3.4 CO₂-footprint naar dienstonderdeel

In de grafiek van figuur 5 is de CO₂-uitstoot weergegeven voor de verschillende diensten. Hieruit is af te lezen dat de CO₂-uitstoot van de NVWA en de DICTU 78,5% van de totale CO₂-uitstoot bedraagt.

Figuur 5: CO₂-uitstoot 2019 per onderdeel

Voor de CO₂-uitstoot per dienstonderdeel zie bijlage B Trend Footprint per dienstonderdeel

4. Ambitie en CO₂-reductiedoelstellingen (invalshoek B: Reductie)

4.1 Ambitie EZK en LNV

Nederland heeft de ambitie om de uitstoot van broeikasgassen met 49% te reduceren in 2030, en met 95% in 2050, ten opzichte van het niveau van 1990. Met het sluiten van het Klimaatakkoord eind 2019, is voor de periode tot 2030 het beleid vastgesteld om deze doelen te behalen. In de verschillende sectoren is inmiddels aanvullend beleid gemaakt op het klimaatakkoord maar het laatste hoofdstuk D10 waarin de voorbeeldrol van de overheid is beschreven is nog steeds leidend. In dit hoofdstuk is de doelstelling klimaatneutrale bedrijfsvoering in 2030 en het principe *Practice what you preach* verwoord. Het hoofdstuk D10 wordt in 2023 herzien en waar nodig aangescherpt.

De uiteindelijke ambitie van het Rijk is **een klimaatneutrale bedrijfsvoering**.² EZK en LNV willen deze ambitie uiterlijk in 2030 behalen. De focus ligt nu op 'vergroenen' en reduceren, later mogelijk op compenseren.

EZK en LNV willen op het gebied van duurzaamheid een voorloper zijn en hebben afspraken hierover opgenomen in het Manifest Verduurzaming bedrijfsvoering EZK en LNV. Het Manifest biedt een kader voor een aantal jaren. Het Manifest is geen statisch document maar zal na een aantal jaar worden bijgewerkt of verder aangescherpt. Voor 2023 staat het Manifest 2.0 op de planning.

² Omdat de doelstelling een reductie van 100% behelst, is de reductie voor alle Scopes (1, 2 en het zakelijk reizen deel van Scope 3) ten opzichte van het basisjaar gelijk, namelijk 100%. Van deze totale uitstoot in het basisjaar valt 46% (7.575 ton) in Scope 1, 38% (6.349 ton) in Scope 2 en 16% (2.683) in het zakelijke reizen deel van Scope 3.

EZK en LNV lopen voorop door een reductietempo aan te houden van gemiddeld 10% per jaar op hun totale CO₂-uitstoot (inclusief eventuele compensatie), het wagenpark in 2026 al zero emissie te laten zijn, de CO₂-uitstoot van hun zakelijke vluchten voorlopig structureel met minimaal 25% te verminderen t.o.v. 2019 en de doelstelling van 50% reductie op zakelijk vervoer eerder te halen dan in 2030. Ook voor klimaatvriendelijke catering willen EZK en LNV ambitieuzer zijn dan bijvoorbeeld Wakker dier als het gaat om het aandeel plantaardige eiwitten in het aanbod van de cateraars.

Klimaatneutrale bedrijfsvoering

Het Rijk wil als organisatie klimaatneutraal en circulair worden. Klimaatneutraal houdt in dat activiteiten geen negatief effect mogen hebben op het klimaat. De strategie daarbij is gericht op eerst besparen en voorkomen van verspilling. Vervolgens is het de bedoeling om zoveel mogelijk over te schakelen op hernieuwbare bronnen en grondstoffen. Een laatste optie is het compenseren van uitstoot en vervuiling in het geval nog onvoldoende bespaard wordt of gebruik wordt gemaakt van hernieuwbare energiebronnen en grondstoffen. Insteek is om deze laatste optie waar mogelijk te voorkomen, zodat daadwerkelijke verduurzaming plaatsvindt in de bedrijfsvoering.

Het Rijk heeft tussendoelen bepaald om te stimuleren dat daadwerkelijk wordt bespaard. Belangrijke tussendoelen zijn bijvoorbeeld: het halveren van de uitstoot van mobiliteit, overschakelen op hernieuwbaar gas en 100 procent duurzame elektriciteit en een halvering van het energieverbruik van de kantoren. EZK en LNV gaan op basis van dit Rijksbeleid en de in 2019 vastgestelde eigen CO₂-footprint een pad schetsen hoe het doel van een klimaatneutrale bedrijfsvoering gehaald wordt en leggen afspraken hierover vast in een Manifest verduurzaming bedrijfsvoering.

4.2 Doelen EZK en LNV

Op weg naar een klimaatneutrale bedrijfsvoering in 2030 zijn de volgende rijksbrede subdoelstellingen vastgesteld:

- 1. In 2020 is het wagenpark 20% zero emissie, in 2028 100%.**
Concerntbreed hebben EZK en LNV de doelstelling voor 2020 gehaald en zijn ze op weg om eerder dan 2028 het wagenpark klimaatneutraal te maken. In 2019 was 5% van het wagenpark zero emissie. In 2022 is dit 48%.
- 2. Voor zakelijke reizen (incl. woon-werk verkeer) in 2030 50% CO₂-reductie t.o.v. 2016.**
Door het vergroenen van het Nederlands treinverkeer sinds 2017 hebben EZK en LNV in 2019 de zakelijke mobiliteit al met 33% gereduceerd. In 2021 rijden ook alle trams en metro's in Nederland op groene stroom. Hierdoor behaalden EZK en LNV deze doelstelling in 2022. Vanaf 2022 hanteren EZK en LNV 2019 als referentiejaar i.p.v. 2016. Ten opzichte van 2019 is de uitstoot voor zakelijke reizen met 40% gereduceerd in 2022.
- 3. Elektriciteit 100% hernieuwbaar in 2030.**

In 2019 is concernbreed voor EZK/LNV de energie 44% hernieuwbaar door inkoop van certificaten van Nederlandse wind. Tot 2030 moet nog de resterende 51% verduurzaam worden. In 2022 was 57% hernieuwbaar.

4. Gemiddeld 2% energiebesparing per jaar voor de rijksgebouwen.

Uit de jaarrapportage Rijk blijkt dat rijksbreed meer dan 2% energiebesparing per jaar wordt gehaald. Voor EZK en LNV hebben we de footprint van 2019 als basisjaar vastgesteld waardoor we vanaf het jaar 2019 de besparing ten opzichte van dit basisjaar kunnen monitoren. Vanuit EZK worden gesprekken met BZK en RVB gevoerd over de verduurzaming van het Rijksvastgoed en de uitvoering van de wettelijk verplichte energiebesparende maatregelen. Het verduurzamen van de rijkspanden is primair de verantwoordelijkheid van het Rijksvastgoedbedrijf. Zij hebben een routekaart ontwikkeld waarbij ze op natuurlijke momenten panden verduurzamen. Als we kijken naar de panden waarin EZK en LNV zijn gehuisvest (inclusief specialtypanden en exclusief datacenters) dan hebben we gemiddeld in 2,5% per jaar bespaard t.o.v. 2019.

- 5. Gasverbruik van alle rijksgebouwen met 30% afgenomen ten opzichte van 2019 en voor minimaal 50% afkomstig van hernieuwbare bronnen.** Het gasverbruik van EZK en LNV is pas in 2019 zorgvuldig in kaart gebracht. De verbruiken voor EZK en LNV afzonderlijk zijn voor 2008 niet in kaart te brengen. We kijken daarom naar de rijksbrede cijfers. Het gasverbruik is rijksbreed inmiddels sinds 2008 flink gedaald, namelijk met 55%. Vanaf het nieuwe referentiejaar 2019 is rijksbreed een nieuwe doelstelling vastgesteld (30% minder gasverbruik in 2030) en moet de neergaande lijn vanaf 2008 worden doorgetrokken om deze doelstelling te halen. De Rijksoverheid gebruikte tot 2022 nog geen hernieuwbare bronnen voor gas. Duurzame inkoop van hernieuwbaar gas is op dit moment bijna niet mogelijk. Er wordt weinig hernieuwbaar gas opgewekt. In 2022 heeft het Rijksvastgoedbedrijf een klein deel duurzaam gas ingekocht. In de komende jaren zal dit volume langzaam omhoog gaan. Hiervoor moet de duurzame gasproductie wel toenemen.

In de CO₂-voortgangsrapportage en het duurzaamheidsverslag wordt de actuele voortgang op bovenstaande doelstellingen periodiek en uitgebreider besproken.

4.3. Overzicht reductiemaatregelen

Bij het formuleren en vaststellen van de maatregelen zijn het Manifest en de rijksbrede doelstellingen als basis gebruikt en ligt de focus op de grootste bronnen van CO₂-uitstoot op EZK/LNV niveau. Dit zijn het wagenpark, het energieverbruik en vliegreizen. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen maatregelen die rijksbreed worden genomen, maatregelen die op concernniveau worden genomen en maatregelen die op dienstniveau worden genomen.

De actuele en aangescherpte maatregelen uit het Manifest 2.0 die in het Bedrijfsvoeringsoverleg zijn vastgesteld zijn in de volgende tabel opgenomen. Per maatregel is de status en beoogde realisatie weergegeven. Een specifieke doorrekening van potentiële CO₂-reductie van de maatregelen zal nog worden uitgevoerd voor langere termijn als de plannen per dienstonderdeel vorm gaan krijgen in 2023. Deze doorrekening is belangrijk waarbij ook weer onderscheid zal worden gemaakt in de beide concerns omdat zij ook afzonderlijk verantwoordelijk zijn voor het behalen van de CO₂-reductiedoelstellingen.

Maatregel	Status	Realisatie
Wagenpark		
Elektrificering personenauto's NVWA	Goedgekeurd: Loopt	2024: 60%, 2025 75%, 2026 95%, 2028 100%
Elektrificering personenauto's SODM	Goedgekeurd: starten	2025: 50%, 2026 75%, 2028 100%
Elektrificering personenauto's RDI	Goedgekeurd: loopt	2026: alles elektrisch wat elektrisch kan, zwaardere voertuigen apart plan
Elektrificering personenauto's DICTU	Goedgekeurd: loopt	2025: 50%, 2026 75%, 2028 100%
Ieder dienstonderdeel maakt een autoregeling waarin is vastgelegd per hoeveel kilometer zakelijke dienstreizen een medewerker een auto van de zaak krijgt of bij welke functie een auto hoort	Goedgekeurd: starten	Uiterlijk 2026 gerealiseerd.
Voor dieselveertuigen die niet vervangen zijn overstappen op tanken van HVO100 brandstof (duurzame diesel).	Goedgekeurd: starten	Vanaf 2026 start, standaard vanaf 2027 onder voorwaarde verkrijgbaarheid brandstof.
Dienstvervoer topmanagement en BWP zero emissie	Goedgekeurd: loopt	Uiterlijk 2028 gerealiseerd.
100% NL groene stroom laden elektrisch vervoer kantoor en onderweg	Goedgekeurd: starten	Uiterlijk 2028 gerealiseerd.
Energie		
Campagne de knop om: diverse panden klimaatinstallaties 2 graden warmer of koeler instellen	Goedgekeurd: loopt	Specialtypanden: Gasreductie 15% t.o.v. gemiddelde verbruik 2017-2022
Diverse energiebesparende maatregelen	Goedgekeurd: loopt	Specialtypanden: Elektriciteitsbesparing 10% t.o.v. gemiddelde 2017-2022
Realisatie zonnepanelen opnemen in pandplannen RVB	Goedgekeurd: loopt	Specialtypanden: 2025: 20-30%, 2026: 30-40%, 2028: 50-60%
Inkoop groene stroom	Goedgekeurd: starten	Specialtypanden: Bij nieuwe locaties vanaf 2024 in huurovereenkomsten/ bij heronderhandelingen 100% groene NL stroom
Project zon op dak: gebouwen (B73) voorzien van thermische zonnepanelen	Goedgekeurd: loopt	Start 2023
DICTU: Inkoop NL GVO's Gebouwen (volume 205.016 Kwh, schatting kosten €1845,-)	Nog formeel besluit	Vergroenen van nog grijze stroom op huurpanden DICTU
DICTU: Inkoop NL GVO's Datacenter ODCN (volume 1.680.045 Kwh, schatting kosten €15.120,-)	Goedgekeurd: Uitgevoerd	Stroom Datacenters DICTU
DICTU: Inkoop NL GVO's Datacenter QTS (volume 2.206.777 Kwh, schatting kosten €19.863,-)	Goedgekeurd: loopt	Streven per 1-1-2024 NL groene stroom
SODM: Inkoop NL GVO's (volume 209.782 KWh, schatting kosten €1890,-)	Nog formeel besluit	Verlagen CO2 uitstoot als gevolg van grijs stroomverbruik
RDI: Inkoop NL GVO's (volume 200.777 KWh, schatting kosten €1809,-)	Nog formeel besluit	Verlagen CO2 uitstoot als gevolg van grijs stroomverbruik
NCG: inkoop NL GVO's (volume 607.370 KWh, schatting kosten €5463,-)	Nog formeel besluit	
NVWA: Complex Wageningen van gas af	Goedgekeurd: loopt	Start 2024
Vlieguren		
Trein i.p.v. vliegtuig korte afstanden (CAO)	Goedgekeurd: loopt	100% reductie vlieguren <700 km
Minder vlieguren op lange afstanden	Goedgekeurd: loopt	Structureel 25% CO2-reductie op vlieguren t.o.v. 2019
Onderzoek naar motivatie vlieguren om nog beter te kunnen sturen op gemaakte afspraak	Goedgekeurd: loopt	2023

5. Communicatie(Invalshoek C Transparantie)

Over de resultaten die we boeken op het gebied van duurzaamheid in bredere zin communiceren we in het jaarlijkse duurzaamheidsverslag van EZK en LNV. Inhoudelijk vanuit de CO₂-prestatieladder wordt er gerapporteerd op de voortgang in CO₂-reductie op onze scope 1 en 2 emissies en een gedeelte scope 3 emissies in de (half)jaarrapportage.

Zowel intern als extern willen EZK en LNV d.m.v. communicatie inzicht geven in het CO₂-beleid op het gebied van de bedrijfsvoering, zowel de behaalde prestaties als de uitdagingen waar men voor staat. Daarbij moet de noodzaak van CO₂-reductie voor iedereen duidelijk zijn. Bij de interne doelgroepen moet de communicatie daarnaast ook bijdragen aan een attitude- en gedragsverandering. We willen medewerkers van EZK en LNV informeren over alles wat er al gebeurt op gebied van CO₂-reductie, maar ook laten zien hoe kleine bijdragen van medewerkers zelf het verschil kunnen maken als voorbeeld voor anderen. Ook willen we medewerkers inspireren en activeren door het organiseren van acties en challenges, bijvoorbeeld als onderdeel van de Nationale Klimaatweek.

Er worden ook initiatieven binnen de dienstonderdelen genomen om bewustwording, draagvlak en kennis te vergroten onder de medewerkers. Onder andere door allerlei communicatie-uitingen, ideeënboxen, lezingen, roadshows en interne competities. Een aantal voorbeelden hiervan:

- Herstart 'ACM groen' een initiatief van ACM medewerkers die aan bewustwording werken door challenges te organiseren op allerlei thema's van verduurzaming (ACM)
- Werkgroep verduurzaming B30 opgestart; denktank met andere pandbewoners (CPB)
- Organiseren inloopsessie gebruik digitale vergadermogelijkheden ter ondersteuning hybride werken (DICTU)
- Webinar georganiseerd over gebruik elektrische auto's om gebruik te stimuleren en weerstanden weg te nemen bij medewerkers (RDI)
- Foto-expositie TU Delft van duurzame innovaties (EZK/LNV kern)

Daarmee wordt benadrukt dat de eigen invloed van de medewerkers groot is: iedereen kan een steentje bijdragen, bijvoorbeeld door hoe je kiest te reizen en door hoe de gebouwen worden gebruikt. In het Bedrijfsvoeringsoverleg is ook afgesproken dat ieder lid de stand van zaken CO₂ uitstoot en besparende maatregelen in ieders eigen managementteam agendeert.

6. Initiatieven (Invalshoek D: Participatie)

EZK en LNV zijn initiator en deelnemers van vele initiatieven die zich richten op CO₂-reductie binnen en buiten de eigen organisatiescope.

Klimaatakkoord

EZK en LNV zijn initiatiefnemer of deelnemer bij een veelheid aan dergelijke initiatieven, met als belangrijkste initiatief het Klimaatakkoord. In het klimaatakkoord hebben alle sectoren afspraken gemaakt over hoe zij hun broeikasgasuitstoot terug gaan dringen. Inmiddels is er voor diverse sectoren aanvullend beleid gemaakt op de afspraken uit het klimaatakkoord en is dit aanvullend beleid leidend geworden in de verduurzamingsopgave van de diverse sectoren. In hoofdstuk D10 van het Klimaatakkoord staan doelen voor de verduurzaming van de Rijksbedrijfsvoering.

Coalitie Anders Reizen - Rijk

De Rijksoverheid wil het zakelijke verkeer van alle rijksambtenaren verduurzamen. Daarom tekenden de drie secretarissen-generaal - Maarten Camps (EZK), Maarten Schurink (BZK) en Lidewijde Ongering (IenW) eind 2019 namens alle ministeries de Dutch sustainable mobility pledge van de coalitie Anders Reizen. EZK en LNV zijn deelnemer in de bijeenkomsten van dit initiatief dat getrokken wordt vanuit het Ministerie van IenW. Voor meer informatie: [Anders Reizen coalitie](#).

EnergieRijk Den Haag

EnergieRijk Den Haag is een gebiedsgericht samenwerkingsverband tussen o.a. Rijk, Provincie en Gemeente Den Haag gericht op de volledige verduurzaming van de belangrijkste (semi-) overheidsgebouwen in het centrumgebied van Den Haag > 1mln m². Het pand op Bezuidenhoutseweg 73 (B73) waar de kernministeries van EZK en LNV zijn gehuisvest dient als Groen icoon van EnergieRijk Den Haag. Vanuit het initiatief wordt een proefopstelling gedaan op B73 met thermische zonnepanelen en een groene gevel. De verwachting is een vermindering van CO₂-uitstoot van 56 ton op de verwarming van het pand. Dit is maar 0,5% op de totale footprint maar het levert voor de locatie bijvoorbeeld ook 7% elektriciteitsbesparing op.

Community of Practice (CoP) CO₂-Prestatieladder Rijksbreed

In maart 2021 is er een Community of Practice opgericht met de focus op de implementatie van de CO₂-Prestatieladder Rijksbreed. Deelnemers aan deze COP zijn o.a. Ministeries van BZK, IenW, VWS, Nationale Politie en JenV, maar ook uitvoeringsorganisaties zoals het Rijksvastgoedbedrijf. PIANOo, onderdeel van Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO), is trekker van deze CoP en vanuit het kernteam verduurzaming EZK/LNV is de coördinator CO₂-prestatieladder deelnemer. Plaatsvervanging is gedekt door aanwezigheid van RVO.

Bijlage A – Energiebeoordeling

Bijlage B - Footprints basisjaar 2019 – 2022 per dienstonderdeel

Bijlage C- Activiteitenbeschrijving

Activiteit	Op te leveren document	Inhoud	Verantwoordelijke	Periode
Check				
Organisatorische grenzen controleren				
Operationele grenzen controleren				
Kwantificeringsmethode controleren				
Emissie inventaris opstellen	Emissie inventaris	Energiestromen, CO ₂ footprint	Majella Hinkenkemper	Half jaar
Trends beschrijven voor emissie inventaris	Periodieke rapportage	Beschrijving trends, voortgang en analyse.	Majella Hinkenkemper	Half jaar/jaar
Voortgang reductiemaatregelen controleren			Majella Hinkenkemper i.s.m. community	
Effectiviteit communicatie controleren				
Interne audit	Verslag interne audit	Controle of het systeem en de uitvoering voldoen aan de eisen, identificeren van kansen voor verbetering	Aveco de Bondt/ADR	Jaar
Act				
Energie audit verslag actualiseren	Energiebeoordeling	Inventarisatie energieverbruikers, mogelijke reductiemaatregelen	Majella Hinkenkemper	jaar
Communicatieplan actualiseren	Communicatieplan	Stakeholderanalyse, communicatie doelen, -planning en –middelen	Karin van der Spek	Jaar
Kwaliteitsmanagement plan actualiseren	Kwaliteitsmanagement plan	Procedures voor opstellen emissie inventaris	Majella Hinkenkemper	jaar
Plan				
Directiebeoordeling uitvoeren	Verslag directiebeoordeling	Directiebeoordeling met als input: de periodieke rapportage, de interne audit en de energiebeoordeling, en als output: eventueel bijstellen van het CO ₂ -managementplan	Directie in het Bedrijfsvoeringsoverleg (BO)	Jaar
CO ₂ -managementplan, maatregelen, initiatieven bijstellen	CO ₂ -managementplan	Reductiemaatregelen, verantwoordelijken hiervoor, deelname aan initiatieven	Majella Hinkenkemper i.s.m. community Verduurzaming bedrijfsvoering Vaststelling door directie in Bedrijfsvoeringsoverleg (BO)	Jaar
Eventueel: Goedkeuren communicatieplan				

Activiteit	Op te leveren document	Inhoud	Verantwoordelijke	Periode
Eventueel: Goedkeuren kwaliteitsmanagement plan				
Do				
Uitvoeren acties	Plan van aanpak		kernteam verduurzaming Bedrijfsvoering/ community	Jaar